

УДК 502.7:58(089)58.006

РОЛЬ ДЕНДРОЛОГІЧНОГО ПАРКУ БЕРЕЗНІВСЬКОГО ЛІСОВОГО КОЛЕДЖУ У ЗБЕРЕЖЕННІ БІОРІЗНОМАНІТТЯ

В. М. Краска

студентка 5-го курсу ЕКО-51м, навчально-науковий інститут агроекології та землеустрою
Науковий керівник – к.с.-г.н., доцент І. М. Борщевська

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

Статтю присвячено дослідженню біорізноманіття дендрологічного парку Березнівського лісового коледжу, оцінки його стану, шляхів збереження та відновлення, визначення чисельності популяцій червонокнижних видів, оцінки дендрологічних особливостей парку загальнодержавного значення.

Ключові слова: біорізноманіття, дендрофлора, дендрологічний парк, таксони, інтродуцент, флора, фауна, природно-заповідний фонд.

Статья посвящена исследованию биоразнообразия дендрологического парка Березновского лесного колледжа, оценки его состояния, путей сохранения и восстановления, определения численности популяций краснокнижных видов, оценки дендрологических особенностей парка общегосударственного значения.

Ключевые слова: биоразнообразие, дендрофлора, дендрологический парк, таксоны, интродуцент, флора, фауна, природно-заповедный фонд.

The article is devoted to the study of biodiversity of the dendrological park of Berezne Forest College, assessment of its condition, ways of preservation and restoration, determination of the number of populations of Red Book species, assessment of dendrological features of the park of national importance.

Keywords: biodiversity, dendroflora, dendrological park, taxa, introducer, flora, fauna, nature reserve fund.

Дендрологічні парки в сучасних умовах є важливими осередками збереження біологічного різноманіття і в останні десятиріччя вони набувають великого значення у житті суспільства як природоохоронні та просвітницькі установи, слугують осередками культивування аборигенних та інтродукованих деревних рослин.

Дендрологічні парки створюються з метою збереження і вивчення у спеціально створених умовах різноманітних видів дерев і чагарників та їх композицій для найбільш ефективного наукового, культурного, рекреаційного та іншого використання.

Дендропарк «Березнівський» як об'єкт природно-заповідного фонду (ПЗФ) є структурним елементом або ключовою територією екологічної мережі України, яка забезпечує збереження найбільш цінних і типових для цього регіону компонентів ландшафтного та біологічного різноманіття.

За останні десятиліття свого розвитку дендрологічні парки переважно загальнодержавного значення досліджено у різних напрямках низкою вчених, серед яких: В. М. Черняк (2005), Т. В. Панасенко (2007), Р. Б. Дудин (2009), Н. В. Гатальська (2011), А. С. Чонгова (2013), Т. Р. Юник (2015). Однак нині видове різноманіття більшості

дендрологічних парків залишається мало вивченим (Байрак О. М., 2013) [1]. Історичні аспекти формування мережі дендрологічних парків Українського Полісся наявні у наукових працях В. Т. Харчишина (1992), засновників дослідних парків О. Ф. Ворона (2007) та В. М. Почаївця (2009); С. Ю. Поповича (2011), О. М. Байрак (2014), А. М. Савоськіної (2015). Проте, наукова інформація щодо репрезентативності їх дендрологічних колекцій досить обмежена та застаріла.

В основу дослідження покладено загальнонаукові і спеціальні методи досліджень. В роботі було застосовано системний підхід і порівняльний аналіз отриманого фактичного матеріалу; види деревних рослин перевіряли на належність їх до Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи (ЧС МСОП); інвентаризацію дендрораритетів проводили маршрутним методом, обстежували стан за Інструкцією (2002). Видовий склад насаджень визначали під час польових обстежень та на основі інвентаризаційних і таксаційних матеріалів парку, уточнювали за визначниками [3]; видову назву – відповідно до міжнародної класифікації, життєві форми – за Раункієром. Категорію цінності об'єктів досліджень визначали за критеріями комплексного оцінювання сучасного стану парків-пам'яток дендрологічної цінності [4]. Матеріалами для дослідження слугували письмові та картографічні матеріали.

Об'єктом досліджень була дендрофлора Березнівського дендрологічного парку, предметом досліджень – оцінка сучасного стану біорізноманіття парку.

Мета роботи полягала в оцінці сучасного стану для з'ясування ефективних шляхів збереження, відновлення та розвитку біорізноманіття Березнівського дендрологічного парку загальнодержавного значення. Для досягнення мети було необхідно: охарактеризувати територію Березнівського дендрологічного парку; здійснити флористичний аналіз видового і внутрішньовидового дендрорізноманіття, виконати розподіл за життєвими формами, виконати географічний і екологічний аналізи дендрофлори; здійснити аналіз чисельності популяцій червонокнижних рослин; оцінити сучасний стан і декоративні особливості дендрофлори парку, розробити практичні рекомендації щодо збереження та відновлення біорізноманіття Березнівського дендропарку. Доцільно постійно здійснювати комплексний моніторинг насаджень дендропарків України як заповідних об'єктів садово-паркового мистецтва, оскільки дане питання досліджено недостатньо.

Березнівський дендропарк розташований у межах Західного Полісся, яке характеризується помірно-континентальним м'яким кліматом.

За результатами інвентаризації в колекційному фонді дендропарку нараховується понад 750 таксонів, що належать до 2 класів, 47 родин, 124 родів [3].

Березнівський дендрологічний парк має велике значення для збагачення біорізноманіття дендрофлори Рівненщини. Займає площу 29,5 га. В роботі наведено аналіз результатів інвентаризації дендрораритетів відділу Pinophyta (36 видів), що належать до 10 родів трьох родин. Найбільшою кількістю представлений рід *Picea* A.Diet. (28%) та *Pinus* L. (22%), дещо менше – представників роду *Abies* Mill. (19%). Сучасний стан переважної більшості дендрораритетів відділу Pinophyta є задовільним [6].

Аналізуючи екологічну структуру (за відношенням до світла, вибагливістю до вологи, до ґрунтів), ми можемо стверджувати, що вона представлена переважно сціофітами – 23 види (63,9% загальної кількості видів), майже однакова кількість геліофітів – шість видів (16,7%) та гемісціофітів – сім видів (19,4%). За вимогливістю рослин до родючості ґрунту виявлено 10 видів (27,8%) евтотрофів, 16 видів (44,4%) – мезотрофів, дев'ять видів (25%) – оліготрофів. За результатами досліджень встановлено, що спектр видів дендрораритетів відділу Pinophyta має три основні типи гігоморф: гігрофіти, мезофіти і ксерофіти. Поширеними є: мезофіти – 16 видів (44,5%) та гігрофіти – 12 видів (33,3%). Малопоширені ксерофіти – три види (8,3%), мезогігрофіти – три види (8,3%) [6].

У колекціях дендропарку зростає сім видів деревних рослин, що занесені до Червоної книги України, а саме: береза темна (*Betula obscura* Kotula), тис ягідний (*Taxus baccata* L.),

сосна кедрова європейська (*Pinus cembra* L.), ясен білоцвітний (*Fraxinus ornus* L.), дуб австрійський (*Quercus cerris* L.), бузок східнокарпатський (*Syringa josikaea* J.Jacq. ex Rchb.), клокичка периста (*Staphylea pinnata* L.) та один вид гібридогенного походження – модрина польська (*Larix Ч polonica* Racib.). Вони становлять 1,6% від загальної кількості таксонів на рівні виду деревних рослин, представлених у колекції дендропарку.

Серед трав'янистих видів червонокнижними є сім: родіола рожева (*Rhodiola rosea* L.), дзвоники карпатські (*Campanula karpatica* Jacq), скополія карніолійська (*Scopolia carniolica* Jacq.), айстра альпійська (*Aster alpinus* L.), коручка чемерникоподібна (*Eripactis helleborine* (L.) Crantz.), смілка литовська (*Silene lithuanica* Zaraf.), роговик Біберштейна (*Cerastium biebersteinii* DC.), до того ж, занесені до Європейського червоного списку [5].

Дендрологічні парки Українського Полісся, що мають заповідний статус, становлять 7% від загальної кількості дендрологічних парків України. Це чотири заповідних дендрологічних парки: один – загальнодержавного («Березнівський») та три – місцевого значення («Гладковицький», «Еліта» та «Пілява»).

Було проаналізовано комплексну ландшафтно-композиційну структуру дендрологічного парку за репрезентативністю типів садово-паркових ландшафтів. Виявлено, що найрепрезентативнішим за кількістю садово-паркових ландшафтів та за кількісним складом видового та внутрішньовидового різноманіття є колекція дендрологічного парку «Березнівський» (750 видів) (рисунок) [2].

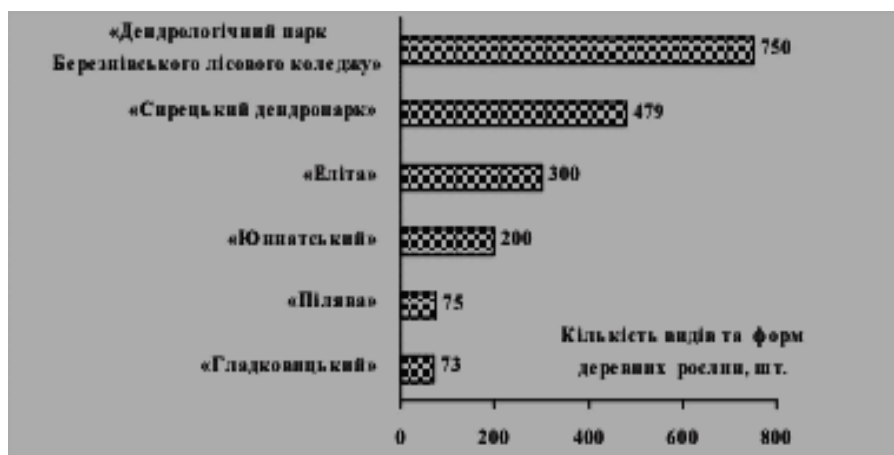

Рисунок. Розподіл дендропарків Українського Полісся за кількістю деревних видів та форм

Інтродуковані деревні рослини досліджуваного дендропарку мають близько 17 ареалів природного зростання. Найбільша кількість інтродуцентів походить із Північної Америки (23%), дещо менша – із Західної Європи (16%) та Китаю (12%). Від 3 до 9% від загальної кількості видів займають деревні рослини, природними ареалами яких є Далекий Схід (9%), Японія та Кавказ (7%), Сибір (6%), Східна та Західна Україна (5,8%), Середня Азія (5%), Крим (3%). Невелика кількість інтродуцентів походить із Гімалаїв, Середземномор'я, Сахаліну, Алтаю, Казахстану, Карпат, частка представників яких становить 0,7–1% [5].

Аналізуючи біоморфну структуру насаджень дендрологічного парку, варто зазначити, що у парку Березнівського лісового коледжу 50% деревних рослин представлені деревами; кущами та ліанами, відповідно, по 48% та 2% від загальної кількості дендрологічної колекції.

Вікова структура насаджень дослідного дендропарку характеризується переважанням деревних рослин, які були висаджені на початку створення і яким нині від 30 до 50 років [5].

Колекції парку за життєвими формами рослин розділяються так: дерев – 402 таксони, дерев-чагарників – 51 таксон, чагарникові – 414 таксонів, ліан – 23 таксони.

За результатами аналізу наукових джерел, переважна більшість рослин із дослідного видового різноманіття є зимостійкими, що становить 80% від загальної кількості.

За візуальними обстеженнями фітопатологічного стану деревних насаджень дендропарку виявлено, що в них поширені наступні збудники хвороб: справжній трутовик (*Fomes fomentarius* (L. ex. Fr.) Gill), який спричинює розвиток стовбурової гнилі, коренева губка (*Heterobasidion annosum* (Fr.) Bref.), борошниста роса (*Microsphaera alphitoides* Grif. et Maubl) – майже на всіх екземплярах *Q. robur* та *Q. petraea* (Matt.) Liebl. Крім того, спостерігалось ураження різними видами іржастих грибів, плямистостями [4; 5].

Аналізуючи фауну дендропарку, можна стверджувати, що птахів нараховується близько 70 видів. У парку й околицях можна зустріти бугайчика, малого яструба, звичайного боривітра, зрідка – сіру куріпку, фазана, водяну курочку, припутня, садову горлицю, зозулю, вухату сову, хатнього сича, одуда, крутиголовку, дятлів, жовту плиску, тернового сорокопуда, вивільгу, шпаків, сойку, сороку, сіру ворону, вівчариків: весняного, жовтобрового; мухоловок – сіру та білошию, чорну горихвістку, східного соловейка, чорного і співочого дроздів; горобців, зябликів, щиглика, коноплянку, костогриза; звичайну вівсянку та інших.

У ставку можна побачити пару лебедів, качок, крижнів, ондатру, черепах, риб, раків. Трапляються озерна жаба, сіра і зрідка – зелена ропуха, часникова жаба. Із ссавців трапляються такі види: звичайний їжак, мала білозубка, білочерева білозубка, вечірниця руда, середземноморський нетопир, пізній кажан, сірий заєць, нориця звичайна, лісовий, жовтогорлий та польовий мишаки, сліпак подільський, хатня і курганцева миша. Плазуни представлені лише 2 видами – прудкою ящіркою і звичайним вужем.

При визначенні дендрологічної цінності досліджуваного парку було виділено 11 критеріїв оцінки, а саме: наявність письмової інформації щодо історії створення та розвитку об'єкта, таксономічний склад колекцій, наявність раритетних видів, вікова структура насаджень, зимостійкість, посухостійкість насаджень та ін. критерії. За підсумками проведеної оцінки Березнівський дендрологічний парк представляє групу – «цінні» (45 балів із 55 можливих), із значною площею і багатим таксономічним складом [4].

Таким чином, дендрологічний парк Березнівського лісового коледжу є одним із найбільших фондів збереження та поширення інтродукованих видів деревних рослин серед дендропарків Українського Полісся. Проте для поліпшення територіальної організації парку варто виділити у парку підзону стаціонарної рекреації.

Для покращення санітарного стану та естетичного вигляду дендрологічного парку «Березнівський» доцільно ліквідувати загушення у зоні його паркових ландшафтів, провести реконструкцію за рахунок створення нових композицій із кущів та квітів.

Загалом за підсумками проведеної оцінки категорія дендрологічної цінності Березнівського дендрологічного парку представляє групу – «цінні» із значною площею і багатим таксономічним складом.

1. Байрак О. М. Дендропарки як об'єкти природно-заповідного фонду України. *Збереження та реконструкція ботанічних садів і дендропарків в умовах сталого розвитку* : матеріали IV Міжнар. наук. конф., присвяч. 225-річчю дендрологічного парку «Олександрія». Біла Церква, 2013. Ч. 1. С. 10–11.
2. Гричук М. О. Ретроспективний аналіз створення та розвитку дендропарків Українського Полісся. *Наук. вісник Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Сер. Лісівництво та декоративне садівництво*. 2014. Вип. 198. Ч. 1. С. 152–159.
3. Каталог деревних рослин Березнівського державного дендрологічного парку : довідковий посібник / укл. В. М. Почаєвець. Березне : Березнівський лісовий коледж, 2009. 47 с.
4. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Центрально-Придніпровської височинної обл. : монографія / Олексійченко Н. О., Гатальська Н. В. К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2012. Ч. 1. 145 с.
5. Таксономічний склад і структура насаджень дендрологічного парку Березнівського лісового коледжу / О. М. Курдюк, М. О. Гричук, М. В. Лазарець, В. А. Островська. *Наук. вісник Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України*. 2015. № 216–1. С. 168–175.
6. Дзиба А. А. Раритетні види деревних рослин відділу Pinophyta Березнівського дендрологічного парку (таксономічний склад, стан, екологічна та біоморфологічна структури). *Наук. вісник Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України*. 2019. № 4. С. 81–91.